

Ile wolno architektom?

Klaudiusz Fross
Politechnika Śląska,
Wydział Architektury
Katedra Projektowania i Badań
Jakościowych w Architekturze

Czy można godzić się i zaakceptować obiekt, który jest: nieefektywny, niefunkcjonalny, nieekonomiczny, nieelastyczny, bez możliwości rozbudowy i zmian dostosowawczych, tylko dlatego, że określamy go jako ładny? Dlatego, że posiada ciekawy design, modne formy i detale? Czy „ładny” w odniesieniu do obiektu dzisiaj wystarczy? – ma duży sens i znaczenie. Dziś, tak jak w każdej innej dziedzinie, bez profesjonalnej wiedzy nie może być mowy o skutecznym projektowaniu. Projektowanie tradycyjne, oparte wyłącznie na intuicji, podejściu artystycznym, zawsze wiąże się ze zwiększonym ryzykiem. Obecnie jakość w każdej dziedzinie to standard i obowiązek. Dlatego projektowanie jakościowe z wykorzystaniem badań jakościowych jest również takim obowiązkiem. Wysoka jakość techniczna i estetyczna obiektu nie usprawiedliwia projektanta od błędów w pozostałych jakościach (funkcjonalnej, ekonomicznej, organizacyjnej, behawioralnej).

Wirusy architektury

Mozna zauważyć, że w środowisku zbudowanym pojawia się znaczna ilość nieefektywnych,

Ile wolno architektom? Ile błędów usprawiedliwia dzieło architektury? Ile można wybaczyć? Czy określenie budynku jako „ładny” wystarczy? Powyższe pytania należy stale zadawać, gdyż nic nie usprawiedliwia projektowania bez odpowiedniego przygotowania badawczego i profesjonalnej wiedzy.

nieekonomicznych, niespełniających potrzeb użytkowników budynków, w tym także przestrzeni publicznych. Są to często obiekty o wysokiej jakości technicznej i estetycznej. Prowokuje to do stanowczych wniosków, że „syndrom chorego budynku” powra-

Design by Research – proces projektowania wsparty badaniami ma silne podstawy do osiągnięcia sukcesu w założonym celu inwestycyjnym i biznesowym.

ca jak wirus w nowej postaci absurdów architektury, a ładny (nowoczesny) design to obecnie za mało. Warto sobie uświadomić, że każdy niespełniający oczekiwań i potrzeb użytkowników obiekt to na wiele lat strata szansy na lepszy.

Powinna zakończyć się arogancja architektów prezentujących wyłącznie podejście artystyczne, intuicyjne, projektowanie skierowane jedynie na modny design, ciekawy detal, atrakcyjne inspiracje, ideę projektu, powierzchowne analizy, a rozpocząć projektowanie w oparciu o wiedzę, potrzeby i priorytety z dobrze przygotowanym programem i badaniami jakościowymi przedprojektowymi. Podejście badawcze do projektowa-

nia nie wyklucza wysokiej jakości estetycznej, ciekawego detalu, modnego designu, osobistej satysfakcji architekta i możliwości otrzymywania prestiżowych nagród.

Research by Design and Design by Research to nowocze-

sne podejście do planowania, programowania i projektowania architektonicznego. Stosowanie metod badawczych na każdym etapie tworzenia czy funkcjonowania obiektu jako produktu powinno stać się standardem. Odpowiednio wykonane badania jakościowe przedprojektowe gwarantują sukces inwestycji oraz ograniczają ryzyko powstania obiektu nieefektywnego, niespełniającego potrzeb użytkowników, przynoszącego straty.

Architektoniczna codzienność

Łatwo się mówi o badaniach jakościowych i pisze artykuły traktujące o temacie, ale codzienność pracy architekta to ciągle zmagania w określonych

warunkach. Na tę codzienność w projektowaniu architektonicznym składają się m.in.: krótkie terminy wykonania dokumentacji; zasada – wygrywa najniższa cena w zamówieniach publicznych oraz w wielu konkursach komercyjnych; z jednej strony duża ilość inwestycji, a z drugiej trudność w uzyskaniu zlecenia; w większości słabe przygotowanie wstępnie planowanych inwestycji, w tym brak biznesplanów; oszczędności inwestorów na dokumentacji, zlecenie minimalnego zakresu ograniczonego do projektu budowlanego; wykonywanie dokumentacji pozabawionych części programowania, braku rozeznania rzeczywistych potrzeb użytkowników, bez prawidłowo przeprowadzonych badań przedprojektowych; tendencja architektów do poszukiwania powierzchownych inspiracji w najnowszych realizacjach, główny nacisk na estetyczną stronę obiektu, pobieżne traktowanie pozostałych analiz przedprojektowych, mających znaczący wpływ na sukces inwestycji przez kolejne lata eksploatacji. Tych problemów w zakresie projektowania jest o wiele więcej.

Nie wiadomo, dlaczego w przestrzeni pojawia się wiele

nieefektywnych obiektów budowanych zarówno przez inwestorów prywatnych, jak i gminy (np. ze środków publicznych oraz unijnych). Jednocześnie, niezależnie od wynagrodzenia i terminów czy skomplikowanej rzeczywistości, od projektantów wymaga się profesjonalizmu i wysokiej jakości. Można zadać pytanie: czy zbudowanie nieefektywnego, niefunkcjonalnego, o wysokich kosztach eksploatacji, niespełniającego potrzeb użytkowników, choć ładnego budynku (o modnej estetyce i detalu) to sukces czy porażka? Nawet gdy uzyskano dofinansowanie ze środków unijnych, pytanie nadal

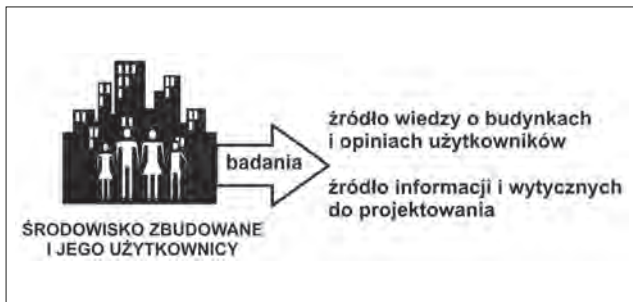
jest aktualne. Na pewno wielką „sztuką” i wysiłkiem jest zaplanowanie i realizacja obiektu, ale jeszcze większą jego utrzymanie. Wysokie koszty eksploatacji, nieefektywna przestrzeń czy brak zadowolenia klientów w rezultacie przekłada się na poważne kłopoty dla właściciela obiektu i jego przyszłości. Zagrożona jest realizacja założonych celów biznesowych.

Można odnieść wrażenie, że powszechnie funkcjonuje przekonanie, iż sukcesem jest samo zbudowanie obiektu – a przecież to dopiero początek sukcesu. Obiekt buduje się w jakimś celu i nie jest on celem samym

Niesprawnym, nieefektywnym budynkiem może być nie tylko stary, o złym stanie technicznym, niemogący spełnić współczesnych oczekiwań, ale także nowy, niedawno wybudowany i nowoczesny obiekt.

w sobie, ale środkiem do jego realizacji. Budynek jest opakowaniem dla różnego typu działalności, jak i realizacji planów biznesowych. Nawet obiekty socjalne czy społeczne podlegają zasadom rynku, konkurencyjności, efektywności, ekonomiki. Dzisiaj jako priorytetowe powinno być traktowane myślenie o kosztach eksploatacji (energoczułość, sprzątanie, re-

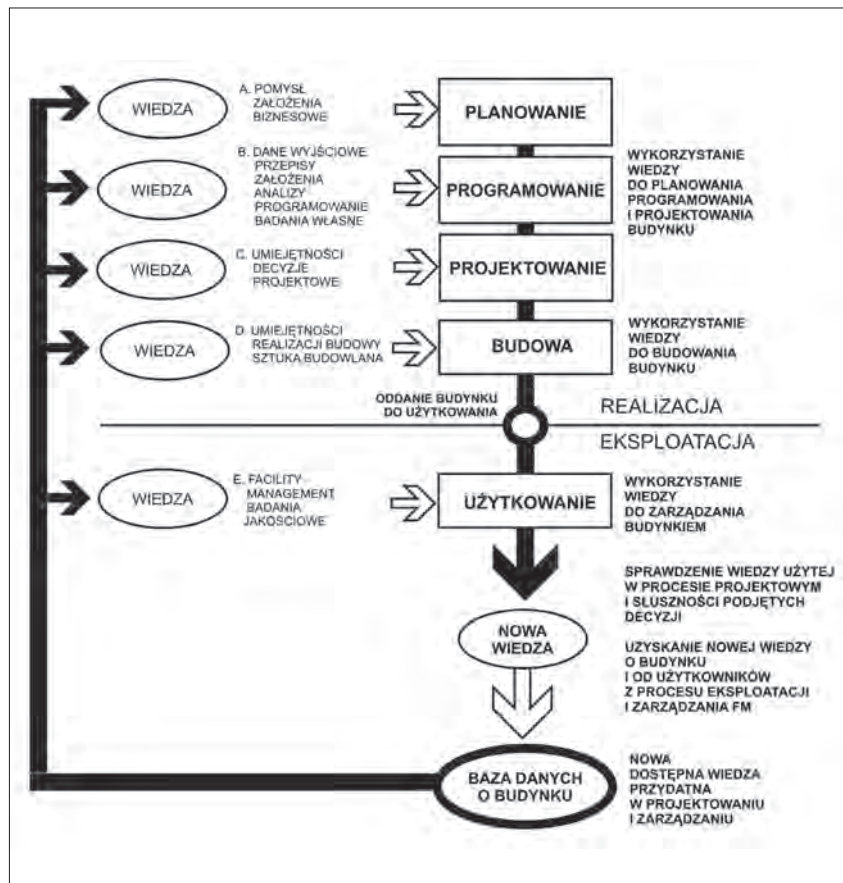
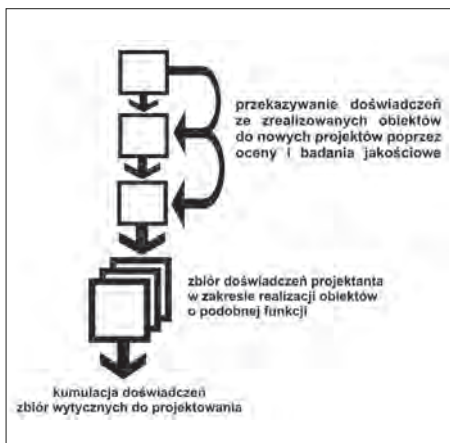
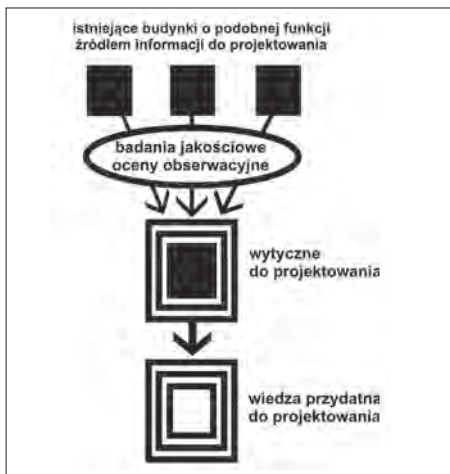
monty, podatki od nieruchomości), o konkurencji, o ciągle rosnących i zmieniających się potrzebach użytkowników. Dlatego tak ważne jest już na etapie planowania i programowania analizowanie przyszłych kosztów eksploatacji, tworzenie scenariuszy możliwości zmian i przekształceń, dopasowania budynku do przyszłych, a obecnie nieznanych potrzeb, czyli uniwersa-

Rys. 1. Środowisko zbudowane i jego użytkownicy stawią cenne źródło wiedzy do projektowania (opracowanie autora)

Rys. 2. Znacząca różnica w podejściu do wiedzy w projektowaniu tradycyjnym i nowoczesnym – z wykorzystaniem badań (opracowanie autora)

Rys. 3. Uproszczone schematy projektowania z wykorzystaniem badań – wykorzystanie wiedzy i doświadczeń ze zrealizowanych obiektów (opracowanie autora)

lizm obiektu, jego elastyczność, adaptabilność.

Jedną z lepszych metod zaradzenia powyższym problemom jest dobre przygotowanie do projektowania w fazie przedprojektowej wraz z badaniami jakościowymi przedprojektowymi zakończona koncepcją. Projekt budowlany jest twórczą kontynuacją przyjętych założeń programowych. Natomiast brak programowania lub pobieżne, subiektywne podejmowanie decyzji w tym zakresie powoduje wiele błędów. Można zauważyć dwa podejścia do architektury, pierwsze to: ignorancie podejście do projektowania z podejmowaniem decyzji wg subiektywnych poglądów, „po uważaniu”, „bo tak mi się wydaje”, „bo wiem lepiej”, z głównym naciskiem na artystyczną stronę dzieła architektonicznego, posługiwanie się powierzchownymi inspiracjami, realizowanie własnego ego w zakresie twórczości projektowej; i drugie: profesjonalne przygotowanie fazy przedprojektowej, korzystanie z wiedzy pochodzącej bezpośrednio ze źródła z ocen środowiska zbudowanego i od jego użytkowników, z pełnym programowaniem. Oczywiście drugie podejście nie wyklucza tworzenia dzieł architektury oraz twórczej samorealizacji projektanta.

Prawo do oceny

Wszystkie obiekty budowane przez człowieka służą mu, reali-

zując jego różnorodne potrzeby. Ludzie przebywają w budynkach, mieszkają, pracują, używają ich, wykorzystują, eksploatują, a także oceniają. Zrealizowane obiekty stanowią trwałe zapis sukcesów i błędów projektowych. Tak więc zarówno środowisko zbudowane, jak i użytkownicy stanowią pole badawcze oraz potencjalną bazę wiedzy, informacji o budynkach, ich zaletach, atutach, a także wadach i mankamentach. Należy przyzwyczaić się do stwierdzenia, że użytkownicy mają prawo do oceniania obiektów, które użytkują. Nie należy obawiać się tej oceny, ale mądrze jest korzystać z tej wiedzy – wiedzy użytkowników obiektów o podobnej funkcji lub przyszłych użytkowników danego obiektu podczas planowania, programowania i projektowania. Właściwie na wszystkich etapach tworzenia inwestycji od pomysłu do realizacji.

Jakość, standard, potrzeby

Warto zwrócić uwagę na to, co tworzy jakość obiektu, a co określa jego standard. Można ogólnie powiedzieć, że jakość obiektu tworzy zespół cech użytkowych budynku rozpatrywanych w kategoriach technicznych, funkcjonalnych, behawioralnych (w tym estetycznych), organizacyjnych i ekonomicznych. Natomiast standard budynku, jako przeciętny mo-

del tej jakości, stanowiący odniesienie dla wszystkich budynków, określany jest przez wymagania normatywne i Prawa budowlanego oraz przez określone wymagania rynku czy użytkowników. Budynki, które nie odpowiadają wymaganiom standardu jako substandardowe, wymagają albo głębokiej modernizacji, albo adaptacji na inne cele lub wyburzenia. Budynki ponadstandardowe oferują zawsze wyższą od przeciętnej jakość w zakresie parametrów technicznych, funkcjonalnych, behawioralnych oraz estetycznych, a także powierzchniowych, energetycznych, organizacyjnych i ekonomicznych. Wiemy, że w psychologii istnieją narzędzia badawcze mogące służyć do pomiaru jakości życia (np. Skala Pozytywnego i Negatywnego Afektu PANAS – *Positive and Negative Affects Schedule PANAS* – kwestionariusz opracowany przez Watsona, Clark i Tellegena (1988), Skala Samooceny Rosenberga (1965), Kwestionariusz Subiektywnej Jakości Życia opracowany przez K. Trawkę, R. Derbis na podstawie cebulowej teorii szczęścia sformułowanej przez Czapińskiego (1994). Również w architekturze istnieją narzędzia mogące służyć do oceny jakości obiektu i zadowolenia użytkowników.

Środowisko zbudowane (*Built Environment*) jest określeniem zaprojektowanego przez człowieka sztucznego otocze-

nia oraz relacji w nim zachodzących. Stanowią je pojedyncze budynki oraz ich zespoły (aglomeracja, miasto, wieś, osiedle itp.), z infrastrukturą techniczną i zagospodarowaniem terenu. Projektanci nadają środowisku zbudowanemu formę, a ona oddziałuje i kształtuje użytkowników. Natomiast dla samych użytkowników duże znaczenie ma jakość środowiska zbudowanego. Istotne są także relacje pomiędzy środowiskiem zbudowanym a naturalnym oraz związek pomiędzy zrównoważonym rozwojem a jakością życia. Wszystkie elementy środowiska zbudowanego są projektowane, budowane, a następnie użytkowane. Wśród nich znajdziemy podziwiane, wybitne dzieła architektury, „zwyczajne”, prawidłowo zaplanowane, spełniające potrzeby i dające zadowolenie użytkownikom obiektu, ale również źle funkcjonujące, sprawiające liczne problemy budynki, często zwane „chorymi”. „Syndrom chorego budynku” (SBS – ang. *Sick Building Syndrome*) stanowią problemy związane ze spadkiem wydajności pracy, będące wynikiem negatywnych zjawisk zdrowotnych wśród użytkowników budynków inteligentnych. Niesprawnym, nieefektywnym budynkiem może być nie tylko stary, o złym stanie technicznym, niemogący spełnić współczesnych oczekiwań, ale także nowy, niedawno wybudowany i nowoczesny obiekt. ■

Bibliografia

- [1] Fross K.: Badania jakościowe w projektowaniu architektonicznym na wybranych przykładach, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2012.
- [2] Fross K.: Ergonomics in the Practice of Project Architect on Selected Examples, Human-Computer Interaction. Theories, Methods, and Tools Lecture Notes in Computer Science Volume 8510, s. 77–85, ISBN: 978-3-319-07232-6 (Print) 978-3-319-07233-3 (Online). Lecture Notes in Computer Science Volume 8510 2014. 16th International Conference, HCI International 2014, Heraklion, Crete, Greece, June 22-27, 2014, Proceedings, Part I, published by Springer, 2014.
- [3] Fross K.: Architect-researcher as a model combination of research and design practice on examples, in: Advances in Human Factors and Sustainable Infrastructure, editor: Charytonowicz J., Proceedings of the 5th International Conference on Applied Human Factors and Ergonomics AHFE 2014, Kraków, Poland 19–23 July 2014, Las Vegas, ISBN 978-1-4951-2092-3, 2014.
- [4] Fross K.: Badania jakościowe w planowaniu, programowaniu, projektowaniu oraz ocenie inwestycji, „Builder”, Biznes, Budownictwo, Architektura, nr 6, PWB MEDIA, czerwiec 2015, ISSN 1896-0642, s. 30–33.
- [5] Fross K., Sempruch A.: The qualitative research for the architectural design and evaluation of completed buildings – part 1 – Basic principles and methodology, „ACEE”, vol 8, no 3/2015, Silesian University of Technology, s. 13–19.
- [6] Fross K., Sempruch A.: The qualitative research for the architectural design and

evaluation of completed buildings – part 2 – Examples of accomplished research, „ACEE”, vol 8, no 3/2015, Silesian University of Technology, s. 21–28.

- [7] Fross K.: Badania jakościowe – wstęp do udanej rewitalizacji, „Builder”, Biznes, Budownictwo, Architektura, nr 4, PWB MEDIA, kwiecień 2015, ISSN 1896-0642, s. 78–79.
- [8] Fross K., Winnicka-Jasłowska D., Gumińska A., Masły D., Sitek M.: Use of qualitative research in architectural design and evaluation of the built environment, AHFE – HFSI 2015, session: Ergonomical Evaluation in Architecture, Las Vegas, 2015.
- [9] Fross K., Ujma-Wąsowicz K., Gumińska A.: Teaching of architectural design – first steps. Driving course design methodology, 6th World Conference on Learning, Teaching and Educational Leadership, WCLTA 2015, Paris, 8 str., 2015.
- [10] Niezabitowska E., Masły D. (red.): Oceny jakości środowiska zbudowanego i ich znaczenie dla rozwoju koncepcji budynku zrównoważonego. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2007.
- [11] Niezabitowska E.: Metody i techniki badawcze w architekturze, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, 2014.
- [12] Winnicka-Jasłowska D.: Syndrom chorego budynku; Definicje budynku inteligentnego; Wymagania użytkowe w stosunku do budynku inteligentnego na przykładzie budynku biurowego, Określenie standardu budynku inteligentnego [w:] Niezabitowska E. (red.): Budynek inteligentny. Tom 1 – Potrzeby użytkownika a standard budynku inteligentnego. Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice 2005.